

Groei in goede banen leiden: een observatie- en interventie-model

Anne-Marie Linnenkamp

Introductie

In dit artikel wil ik een verbinding leggen tussen pedagogiek, (klinische) psychologie en (psycho)therapie. De Transactionele Analyse bleek een geschikt referentiekader om deze drie disciplines te verbinden. Ik ontwikkelde een model dat als uitgangspunt heeft : de cyclische ontwikkeling van mensen. Dit model stoelt o.a. op de levensvisie en kunstuitingen van de Aboriginals en op het werk van P. Levin en H. Erikson. Het model vormt een hulpmiddel waarmee

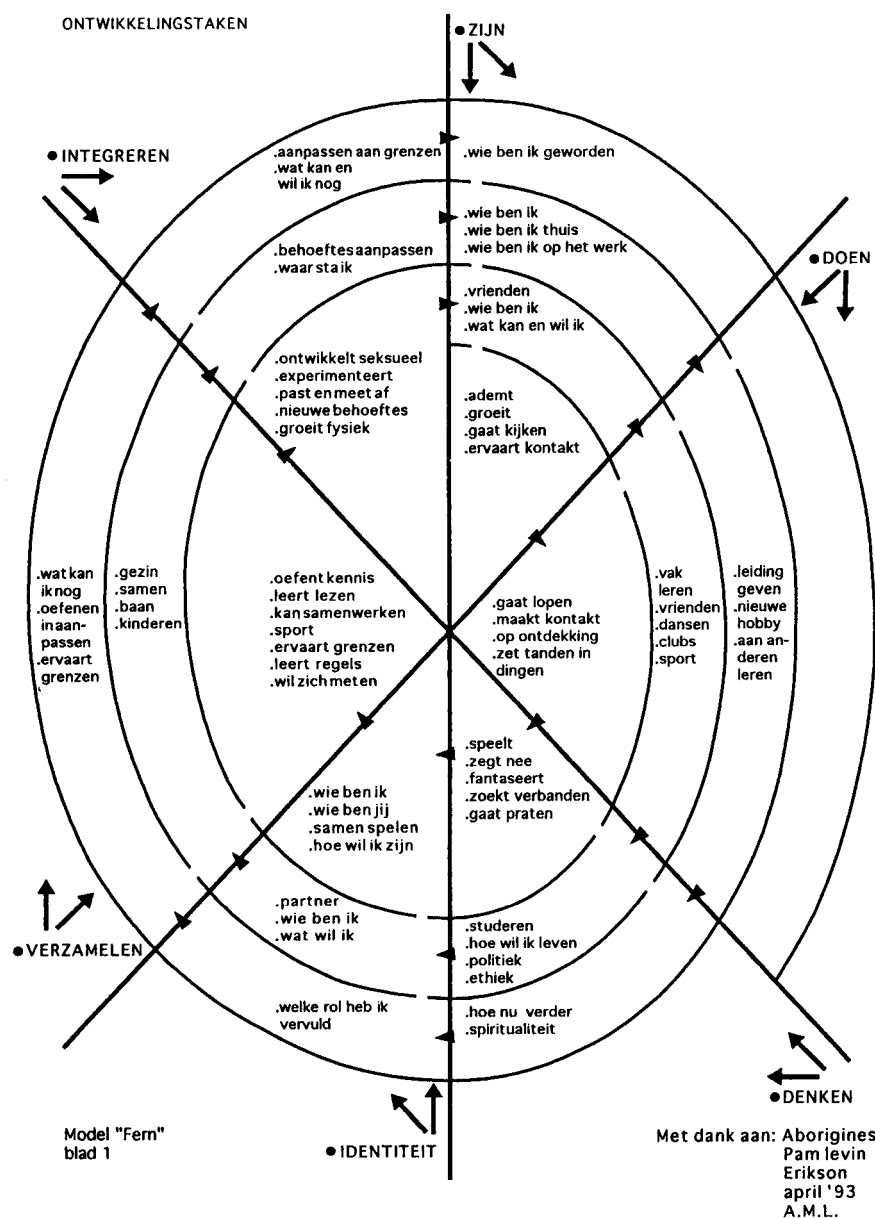
- het ontstaan van psychosociale problemen van mensen in kaart gebracht kan worden
- bepaald kan worden welke therapeutische of pedagogische interventies passend kunnen zijn.

Het model wil een bijdrage leveren aan de theorievorming; het kan ook als een praktische handleiding dienst doen bij het oplossen van de psychosociale problematiek van mensen.

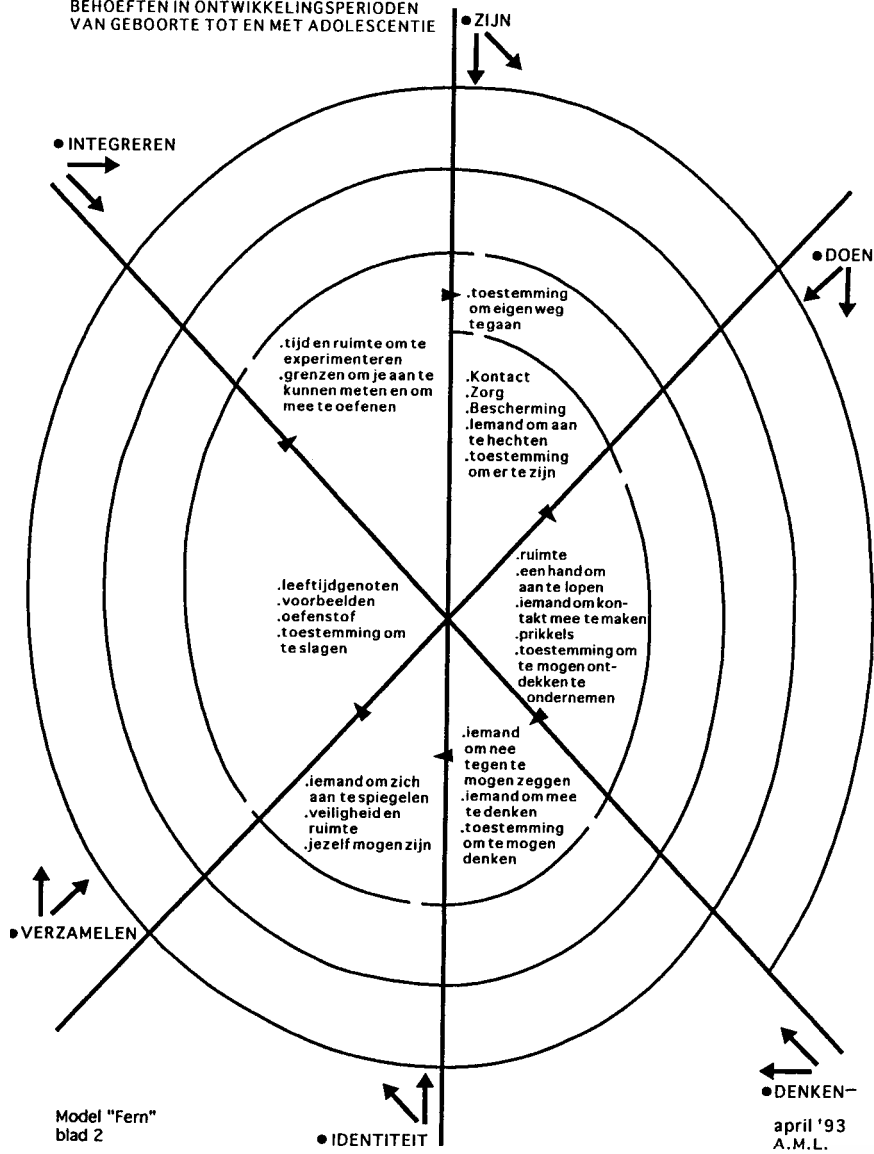
Dit artikel is een bewerking van een paper dat ik geschreven heb voor mijn presentatie van dit model op het EATA-congres in Maastricht (1994). Ik verzoek geïnteresseerden dringend dit artikel en de erin opgenomen modellen niet te kopiëren.

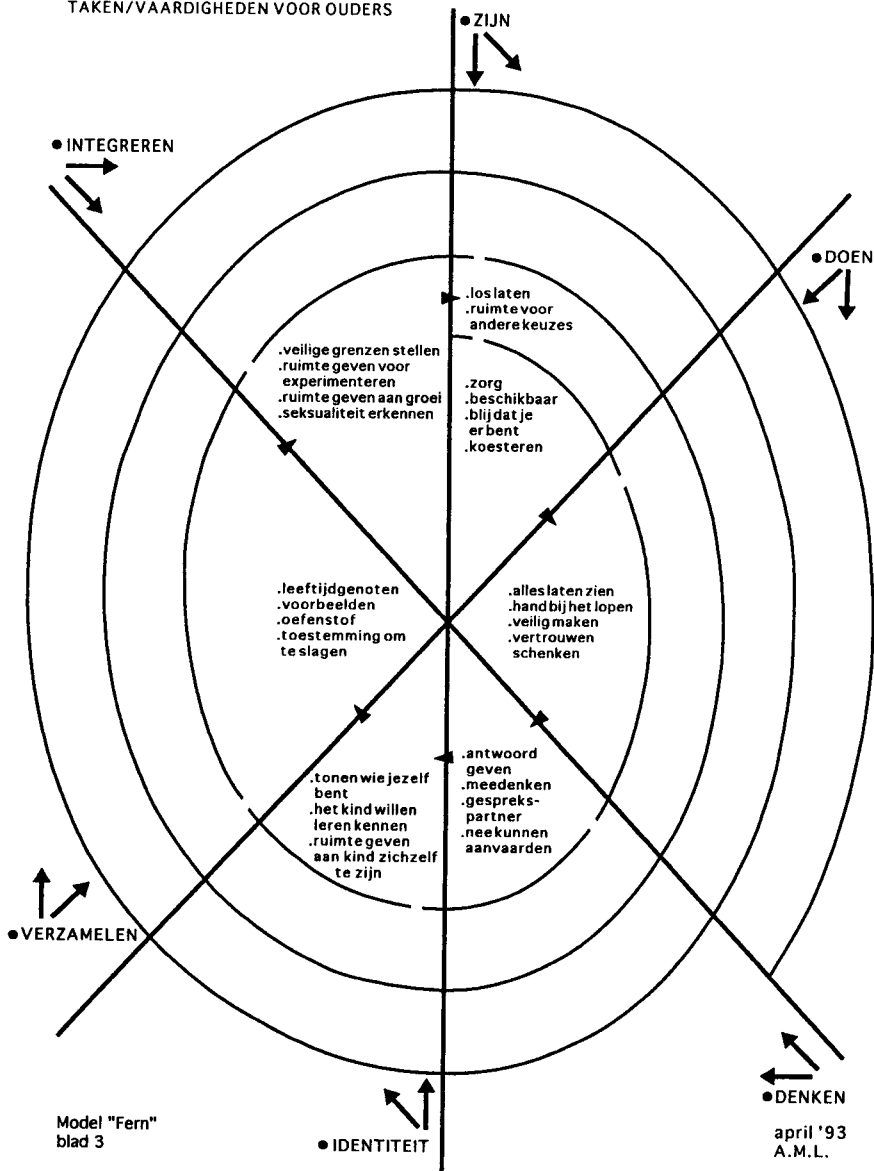
Tegen onkostenvergoeding stuur ik het oorspronkelijke paper (inclusief modellen) gaarne toe. Verder vind ik het stimulerend en interessant om opmerkingen, vragen e.d. te ontvangen over de inhoud van dit artikel.

Waar komt het model vandaan Het model steunt op de levensvisie van de Aboriginals die het ontstaan en de ontwikkeling van het leven zien als een zich ontrollende varen ("Fern"). Vandaar dat ik het model "Fern" heb genoemd. De Aboriginals gaan uit van een cyclische ontwikkeling en wijken daarmee af van het in fase ingedeeld- lineaire denken over ontwikkeling. H. Erikson en P. Levin hebben me beïnvloed en de samenwerking met Ans Gielen heeft me gestimuleerd dit model verder te ontwikkelen. Ans Gielen en ik gingen samenwerken in de begeleiding van ouders die ernstige problemen bij de opvoeding van hun kinderen hadden. Dit model is inzetbaar bij een complexe problematiek, omdat het aanknopingspunten biedt voor observatie, en omdat het interventies kan genereren vanuit verschillende disciplines zoals de (ortho) pedagogiek en de psychotherapie.

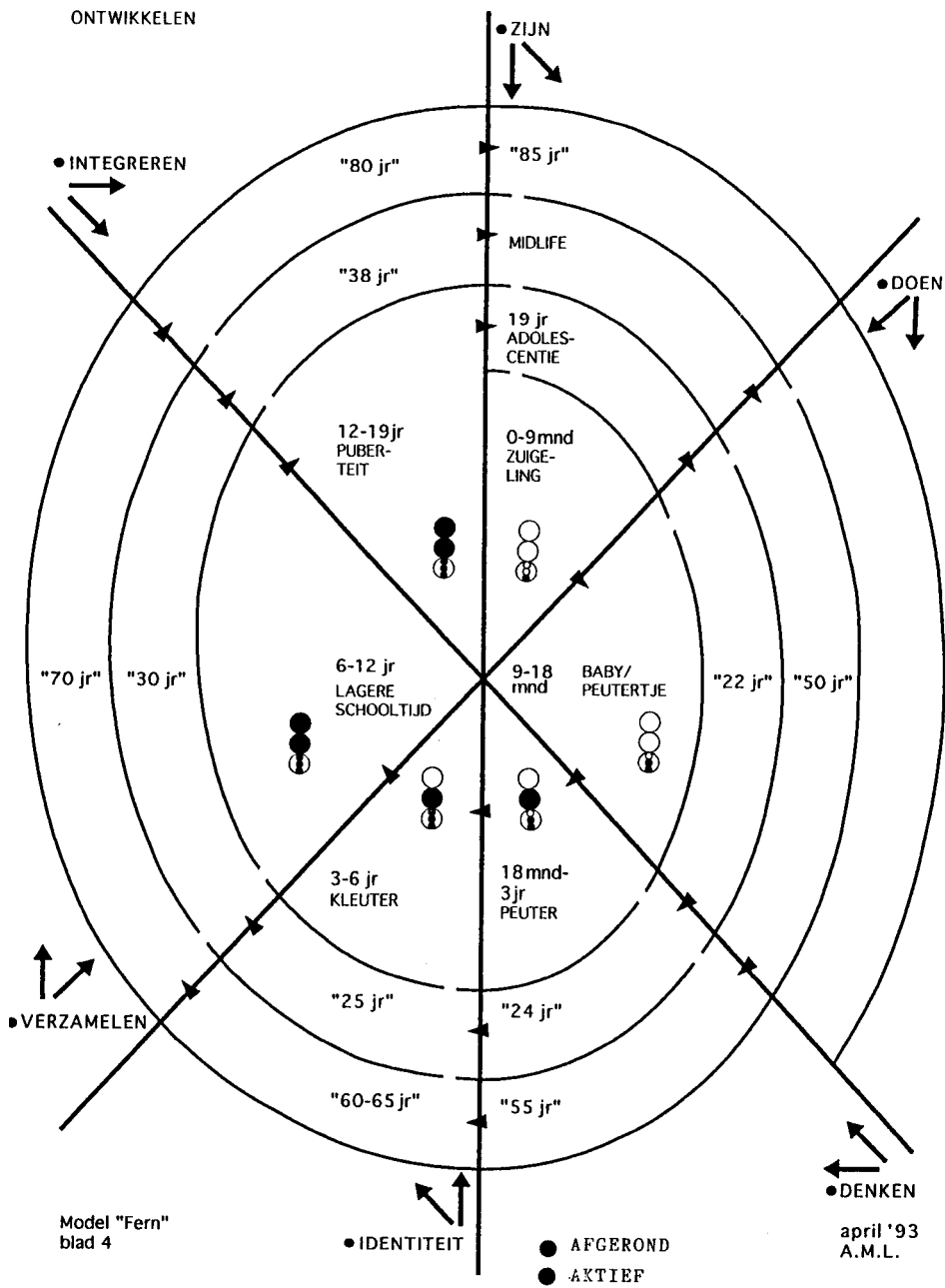

BEHOEFTE IN ONTWIKKELINGSPERIODEN
VAN GEBOORTE TOT EN MET ADOLESCENTIE

ONTWIKKELEN

Welke uitgangspunten liggen ten grondslag aan het model

De uitspraak van Dolf Kohnstamm : "De pedagogiek is filosofisch of is niet" is ook de mijne geworden. (Ped)agogiek vóóronderstelt een oriëntatie op waarden, normen, doeleinden, keuzen en beschouwing. Pedagogiek kan meer voor mensen betekenen dan het louter beschrijven en voorschrijven van empirische regels gericht op de maakbaarheid van mensen wanneer het een intrinsiek levensbeschouwelijk karakter heeft. Een tweede uitgangspunt is dat de ontwikkeling van mensen volgens een vast, cyclisch patroon plaatsvindt. Alleen het tempo van het doorlopen van het patroon en de fasen ervan is beïnvloedbaar. Zowel persoonlijke als culturele verschillen in omstandigheden van mensen bepalen in welk tempo de ontwikkeling verloopt en dus ook in welke fase van de ontwikkeling mensen verkeren.

Het Fern-model vooraf samengevat

In het model zijn zes achtereenvolgende fasen onderscheiden: "Zijn", "Doen", "Denken", "Identiteit", "Verzamelen", en "Integreren". Kenmerkend voor een gezonde ontwikkeling is dat mensen deze fasen in bovengenoemde volgorde doorlopen. Een zuigeling begint zijn leven met er te "Zijn", gaat als baby/peuter "Doen"; als peuter gaat hij "Denken", dan als kleuter gaat hij zijn "Identiteit" opbouwen vervolgens als lagere schoolkind gaat hij "Verzamelen", dan als puber zet hij het een en ander op een rijtje en gaat alle ervaringen "Integreren". Als adolescent mag hij weer "Zijn" en als 22-jarige neemt hij weer nieuwe initiatieven en gaat

"Doen", etc. Deze achtereenvolgende fasen worden in cycli doorlopen. Steeds geldt dat bepaalde voorwaarden vervuld moet zijn per fase in elke ronde wil er van een gezonde ontwikkeling sprake kunnen zijn (zie blad 1, 2 en 3 van model Fern). Wordt aan deze voorwaarden niet of onvoldoende voldaan dan ontstaan ontsporingen en zijn pedagogische of therapeutische interventies meestal gewenst. We spreken van ontsporingen wanneer iemand niet meer in de bij zijn leeftijd behorende fase verkeert en behoefte heeft aan dingen die hij of zij vroeger gemist heeft en soms op ongepaste manier probeert in te halen. Mensen en juist kinderen kunnen in een latere fase functioneren en dingen doen die nog niet bij hun leeftijd passen.

Welke mogelijkheden biedt het model

In de eerste plaats biedt dit model het voordeel dat een persoon een bepaalde periode niet volledig in één keer hoeft af te sluiten, maar er in een volgende rondgang alsnog op terug kan komen omdat het leven cyclisch is.

In de tweede plaats biedt het model een verklaring waarom de gezonde ontwikkeling stagneert, wanneer de omgeving onvoldoende in staat is aan adequate voorwaarden te voldoen. Voor kinderen geldt daarbij specifiek dat de ouder(s) en opvoeders voldoende in staat moeten zijn de voorwaarden veilig te stellen om een gezonde ontwikkeling door te kunnen maken.

A. Diagnose

Zoals elk model, is ook dit model een vereenvoudiging van de werkelijkheid met als risico dat je generali-

seert, dat je onvoldoende oog hebt voor de uitzondering, en onvoldoende oog hebt voor die momenten, waar het model niet functioneert. Het heeft echter tot nu toe ook veel opgeleverd, want wanneer je geen model in je hoofd hebt en geen model hebt om aan ouders te laten zien, dan loop je het risico dat je teveel energie en tijd moet steken in verkennende activiteiten.

B. Demonstreren aan cliënten

Met dit schema kun je cliënten laten zien dat mensen in verschillende fasen specifieke ontwikkelingstaken hebben te vervullen en dat ouders bij die taken ook bepaalde functies hebben. Hiervoor gebruik ik blad 3 van het model.

C. Bedenken en uitvoeren van doelgerichte acties

- naar de opvoedingssituatie
- naar het kind
- herstel gemiste periodes bij ouders
- ontwikkelen van vaardigheden van ouder naar opvoeder.

Een verder uitwerking hiervan volgt.

Hoe werkt het model in een gezonde ontwikkeling

Het model op blad 1 laat zien welke ontwikkelingsfasen een mens doormaakt en wanneer je dat combineert met blad 4 dan zijn ook de daarbij behorende tijdsperiodes aangegeven. Na de adolescentie staan die tijdsperiodes tussen aanhalingstekens, omdat zelfs in onze cultuur grotere verschillen voorkomen. De lengte van elke periode is te verschillend. Maar, als het goed is, is de richting (de achterenvolgende fasen) in verschillende ronden wel dezelfde.

Het model verloopt in een rondgang. Telkens kom je in je leven weer in een bepaald gebied of fase. Bijv. tijdens en na de geboorte bevindt de baby zich in het eerste gebied: dit is het gebied van *zijn*. Als je geboren wordt, staat dat in het teken van *zijn*, en in die periode is het wezenlijk om de ontwikkelingstaken die je als baby hebt, te volbrengen. Ik heb bijv. genoemd: ademen, groeien, kijken en contact ervaren. Als je die periode door hebt gemaakt, schuif je op naar de volgende periode die in het teken van Doen staat. Zo werk je als alles goed gaat een hele rondgang af en schuif je als vanzelf, zoals het in de groei gaat, door naar de volgende ronde. In die volgende ronde kom je weer in contact, weer vanaf het begin, met *zijn* en eigenlijk gaat het om dezelfde soort dingen, alleen krijgen ze een andere invulling in de desbetreffende periode. Je bent dan bij de adolescentie en dan staat deze periode voor het *zijn* in het kader van: wie ben ik, wat kan ik en wat wil ik en wie ben ik tussen mijn vrienden. Als het goed is schuif je dan weer verder en via Doen, Denken, Identiteit opbouwen, Verzamelen naar Integreren en mag je, als je lang genoeg leeft, nog zo'n rondgang maken. Je komt weer bij *zijn* terecht. Dan in een overwegingsstadium. Dan mag je *zijn* invullen door: wie ben ik en wie ben ik thuis en wie ben ik op mijn werk, als voorbeelden. We praten dan van een Midlife, een soort overwegingsstadium. Als het goed is schuif je weer door via *doen, denken, identiteit opbouwen, verzamelen en integreren* en mag je als je echt heel oud wordt, stilstaan bij: Wie ben ik geworden. Dit is ongeveer voor mij de ideale spiraalvorm, de groeivorm, die de Aborigines ons ook hebben

voorgehouden. De groei is cyclisch en begint vanuit de kern (de fase Zijn van de zuigeling) en wordt gevoed vanuit de kern. Om een normale gezonde groei door te maken is in elke fase-ronde een omgeving nodig die aan bepaalde voorwaarden moet voldoen. Deze staan op blad 2 van het model. Daarnaast zijn er voor een gezonde groei nog andere voorwaarden nodig, waarover straks meer.

Wat betekent de kracht van een fase

Om duidelijk te maken wat de kracht van een fase is, wil ik graag een voorbeeld gebruiken. Het voorbeeld gaat over zindelijk worden.

Toen er nog stoffen luiers, en in beperkte mate wasmachines waren, was het in Nederland de gewoonte om kinderen vroeg zindelijk te maken. Dat was ongeveer, zo tegen een jaar aan, in de periode van de jonge peuter. Men deed dit door het kind heel vaak op het potje te zetten, met vaste regelmaat. Wanneer het kind dat vaak genoeg deed, werd het ook zindelijk en dat werd in die periode hoog gewaardeerd. Met het intreden van papieren luiers, goede wasmachines, droogtrommels etc., is het voor ouders minder belangrijk geworden dat kinderen vroeg zindelijk zijn, het gevolg hiervan is dat die ontwikkelingstaak wat in de tijd is opgeschoven en nu ongeveer op echte peuterleeftijd plaatsvindt; tussen 18 maanden en 3 jaar. Dit betekent dat je als ouders dan automatisch aansluit bij de mogelijkheden van een kind, nl. het denken en spreken in taal. Kinderen worden tegenwoordig minder zindelijk gemaakt door vaak te "Doen", ze worden gestimuleerd via "Denken". Ouders geven infor-

matie: dat opa en oma- en papa en mama ook naar het toilet gaan en dat iedereen dat doet en dat als je erbij wilt horen, je eerst op het potje gaat en dan op het WC en dat het hygiënisch is en dat het prettig is, om droge billen te houden. Dat is allemaal informatie. Dus worden we nu via het kanaal van het Denken zindelijk en veel minder door het Doen.

Zo gebruik je de kracht van een bepaalde periode om een ontwikkelingsstaak te volbrengen. Zo kun je zien dat het zindelijk worden nog verder kan opschuiven van 1-jarigen (de doe-fase) naar ± 3-jarigen (de identiteitsfase). Een kleuter wordt niet gestimuleerd om zindelijk te worden door hem of haar heel vaak op het potje te zetten. Je gebruikt dan de kracht die het heeft op het gebied van de zich ontwikkelende identiteit: "Wie ben ik, hoe wil ik zijn". Als ouders speel je daar dan op in. Het is toch leuk voor een kind om kleuter te zijn en het is leuk om aan het daarbij behorende beeld te voldoen. Een kind maar ook een volwassen-mens is zodoende in staat in elke periode dingen aan of af te leren waarbij je gebruik kunt maken van de kracht (motivatie) die bij een bepaalde periode hoort.

Welke voorwaarden horen bij een gezonde ontwikkelingscyclus

- . Veiligheid
- . Permissies
- . Voorbeelden

Eén van de algemene voorwaarden voor het gezond doorlopen van alle fasen is dat er voldoende begrenzing van buitenaf plaats vindt. Is die be-

grenzing onvoldoende dan kunnen mensen uit hun fase-ronde doorschieten naar een daarop volgende ronde in dezelfde fase die bij een veel latere leeftijd hoort. Een goede afbakening maakt dat een mens een veilige omgeving heeft waarin het thuis hoort.

De afbakening maakt eigenlijk een aantal dingen mogelijk. In de eerste plaats scheidt deze een veilige markering, zodat men niet naar buiten (uit de baan schiet bij het model door de kleine openingetjes in de cirkel).

Daarnaast geeft een gezonde omgeving zowel direct als indirect permissie over wat je aan het doen bent. Wanneer je je goed wil kunnen ontwikkelen, heb je van andere belangrijke mensen om je heen, ruimte nodig om te kunnen experimenteren met taken die men in deze ontwikkelingsfase behoort te vervullen. Is er sprake van een goede, gezonde afbakening die je als mens nodig hebt om een goede ontwikkelingsgang door te maken, dan heb je ook nog voorbeelden nodig. Kinderen en mensen leren door te imiteren maar ook door aan de hand van voorbeelden eigen toepassingen te ontwikkelen. Een mens, die zich gezond ontwikkelt, heeft goede en minder goede voorbeelden nodig.

Voor een baby geldt dus dat (vanaf zijn geboorte de taak heeft Ademen, Groeien, Kijken en Contacten te ervaren) hij ouders nodig heeft, die weten: wie zij zijn, wat ze voor anderen betekenen en hoe ze in het leven staan. Ouders die het kind de ruimte en de permissie kunnen geven om er te zijn. Als het kind naar de volgende fase doorgaat en het gaat lopen, contacten maken, op ontdekking uit en het gaat zijn tanden in dingen

zetten, dan heeft het opvoeders nodig die weten, hoe je contact maakt en onderhoudt en die zich weten te ontspannen. Ouders die voorbeelden kunnen geven zonder dat je die als kind meteen op de manier van de opvoeders/volwassene behoeft in te vullen.

Wanneer het kind zich in een heel andere fase bevindt, en het om het leren gaat (in het model "Verzamelen" van vaardigheden) en het kind zit op de lagere school, dan wordt door de traditionele pedagogiek verondersteld dat het kind een rustperiode doormaakt. Ik ben geneigd te veronderstellen dat het kind in deze periode juist heel actief is. Het verzamelt op allerlei terreinen informatie. Het oefent kennis, leert grenzen ervaren, leert regels en hoe ermee om te gaan. Het kind ontleent al die informatie aan zijn ouders en opvoeders. Dat is ook de taak van ouders. Daarvoor is het noodzakelijk dat de buitenbaan (dat is de baan die de fase Verzamelen voor 6-12 jarigen afgrenst van die voor 30-jarigen), door zowel de ouders als door de volwassenen in de omgeving voldoende gemarkeerd is. Die ouders moeten weten hoe hun gezin functioneert, waarom ze kinderen hebben en waarom ze zoveel kinderen hebben. Dan kunnen ze veiligheid bieden aan het kind en als voorbeeld dienen zonder dat het kind dat in moet vullen. Het kind ontleent eigenlijk de informatie over samenwerken, sporten, grenzen, regels, zich willen meten en alle andere kennis aan de ouder of andere verzorgers of aan voorbeelden van anderen. Dat betekent dat ouders en verzorgers zichzelf in al deze pedagogische taken moeten kennen.

Wat gebeurt er als de veilige markering ontbreekt (door het gaatje piept en uit de bocht vliegt zie tekening 1)

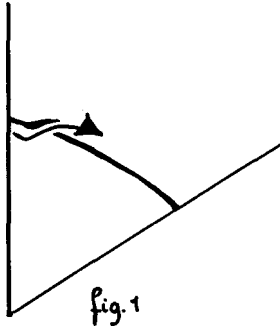

fig. 1

Hier komen therapeuten en begeleiders om de hoek kijken, mensen die zich bezig houden met mensen bij wie de ontwikkeling geblokkeerd is.

Ontwikkelingsperioden zijn niet adequaat doorlopen. Dan heb je te maken met perioden of fasen die niet goed zijn doorgemaakt, of dat mensen geneigd zijn te blijven steken of terug te keren naar een bepaalde periode (regressie). Aan de hand van dit model kan ik zichtbaar maken hoe dat zou kunnen verlopen. Ik wil dat graag doen door middel van een voorbeeld.

Wanneer iemand klein is, moet het leren lopen, de ouder neemt dan het kind bij de hand en later moet het één hand loslaten. De ouder moet dan het vermogen hebben het kind vast te houden, en tegelijkertijd op het juiste moment los te laten. Ouders moeten daar zelf ervaring mee hebben opgedaan. Wanneer zij zelf de gewoonte hebben ontwikkeld om iedereen krampachtig met twee han-

den vast te houden- al dan niet lichamelijk- dan kun je in zo'n periode zien dat het kind niet de kans krijgt om deze ontwikkelingsstaak goed uit te voeren. Kinderen zullen, wanneer de ouders helemaal niet in staat zijn in deze periode voldoende steun en veiligheid te bieden of de mogelijkheid te oefenen, wel leren lopen maar niet zonder risico. Het risico is dat het (in het model uit de baan vliegt) het kind "piept" door het gaatje naar de naastliggende baan van een fase die bij een oudere leeftijd behoort. Het leert lopen op een soort sportmanier, prestatiegericht en de ervaring van het aan de hand lopen wordt gemist. Gevolg is dat het kind zeker in dit deel van de ontwikkeling taken overslaat die het later nodig zal hebben en die alsnog op een ander moment zal proberen te realiseren.

Wat gebeurt er als iemand uit de bocht vliegt en niet in staat is om zijn of haar ontwikkelingsstaak te volbrengen

Wanneer het mee zit kan het kind nog terug in zijn of haar eigen baan, omdat er genoeg gezonde voorwaarden zijn of omdat door ingrijpen van de ouders (of soms externe factoren) dit mogelijk gemaakt wordt. Een gevolg kan echter zijn dat als het kind eenmaal in een naastliggende baan terecht is gekomen, het niet gemakkelijk meer terug kan naar de periode waarin het thuishoort. Met het risico dat het kind in die naastliggende baan blijft functioneren en aldus essentiële ervaringen voor zijn gezonde groei overslaat. Bijv., op het moment dat een kind behoefte had aan een hand bij het lopen, verwisselde het van baan en

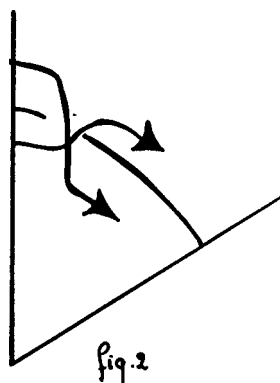
begon het contact te maken naar buiten, vriendjes te zoeken en al kennis van de wereld op te doen. Ik heb vaak kinderen gezien die door hun omgeving als heel sociaal gezien werden en al op peuterzalen werkelijk contact gericht waren. Een gezonde manier van omgaan tussen peuters is m.i. wanneer het leeftijdgenoten ziet als levend speelgoed en zich zonder moeite kan isoleren van zijn kamaraadjes om met het eigen spel verder te gaan. Ouders en andere volwassenen die van een jonge peuter sociaal contact verwachten plaatsen het kind in de buitenbaan. Het maken van actief contact en samen doen hoort hier nog niet thuis. Mensen die uit de bocht gevlogen zijn en dus in een naast liggende baan terecht komen, blijven vaak in die nieuwe baan hun ontwikkeling vervolgen. Door onvoldoende markering of correctie blijven mensen (veelal nog kinderen) in deze baan rondcirkelen.

Als zij op latere leeftijd weer in een bepaalde fase aankomen dan heeft de vroeger ontstane leemte in deze fase een enorme zuigkracht. De persoon zal de behoefte voelen alsnog in te halen wat vroeger gemist werd. Denk bijv. aan een 30-jarige volwassen vrouw die in haar lagere schoolleeftijd in de fase "Verzamelen" onvoldoende aandacht heeft kunnen besteden aan het zich kunnen meten in competitie omdat ze daar "uit de bocht" vloog naar een naastliggende baan. Als zij als 30-jarige weer in de fase "Verzamelen" aankomt dan is de kans groot (in de praktijk ben ik dat vaak tegengekomen) dat zij relatief weinig tijd besteedt aan haar man, kinderen, anderen of haar werk en veel tijd besteedt aan activiteiten, het zich willen meten, aan

het over grenzen willen gaan, etc. die echter niet passen bij haar gezonde baan van een 30-jarige in de fase "Verzamelen". Wanneer mensen alleen met volwassenen te maken zouden hebben was dit al ingewikkeld genoeg. In opvoedingssituaties waarin de volwassen opvoeder zelf het voorbeeld geeft, is dit nog ingewikkelder.

Wat gebeurt er in een opvoedingssituatie?

"Stuivertje wisselen"
zie tekening 2

Stel dat een ouder/opvoeder in zijn kindertijd in een bepaalde fase uit de bocht gevlogen is. Als de ouder/opvoeder weer in die betreffende fase aankomt dan zal hij/zij de zuigende werking van de vroeger ontstane leemte ervaren. Het lijkt er dan op dat daaraan niet te ontkomen is: de ouder probeert die fase over te doen. We gaan door op eerder genoemd voorbeeld.

Een volwassen vrouw die zich als schoolmeisje niet heeft kunnen uitleven in gezonde competitie met leeftijdgenoten, krijgt zelf kinderen, en die kinderen komen in de lagere schoolleeftijd, dan ontstaat het vol

gende fenomeen. De kinderen lopen het risico deze fase niet goed te doorlopen omdat de moeder niet voor een veilige begrenzing kan zorgen. In het model piept het kind door de grens naar de naastliggende baan, de moeder "piept" door hetzelfde gaatje naar de vroegere naastliggende baan. M.a.w. kinderen en moeder wisselen van plaats en daarmee van rol. De moeder probeert alsnog de competitie aan te gaan, kennis op te doen, grenzen te ervaren e.a. De kinderen zijn gedwongen hierin mee te gaan, omdat de veilige begrenzing ontbreekt. Ouders en kinderen hebben stuivertje gewisseld en het familiescript wordt bijgeschreven. Het kind mist dezelfde soorten vaardigheden als de vorige generatie, waarvoor het later alsnog mogelijkheden zoekt.

Eerste functie van het model : Diagnose

Hoe kun je met behulp van dit model zien wat er misgaat in een opvoedingssituatie en welke gevolgen kan dit hebben voor de volgende generaties.

Een voorbeeld: een man van middelbare leeftijd heeft twee studerende kinderen en één kind in de puberteit. De middelbare leeftijd wordt gekenmerkt door levensvragen die zich bezighouden met "Zijn": "Wie ben ik, wie ben ik thuis, wie ben ik op het werk?"

Hij was niet in staat om in de fase "Zijn" zijn ontwikkelingstaak te volbrengen en voelde zich aangetrokken tot een vorige (niet afgemaakte) fase. De kinderen die in de adolescentie periode waren, vroegen zich af 'Wie ben ik, wat kan ik en wat wil ik' en

wilden vrienden maken. Ze werden in die fase niet veilig begrensd en schoven (in het model) naar buiten. Vader schoot naar binnen en kwam terecht bij items als "het maken van vrienden", "Wat kan ik" en "Wat wil ik". Vader en de kinderen hadden van rol gewisseld en de kinderen maakten zich druk over de vraag hoe het nu verder moest met het gezin. De kinderen gingen voort in een voor hun oneigenlijke baan en stelden zich vragen als: "Wie ben ik thuis, hoe sta ik in het leven, is het wel okay een kind van deze familie te zijn, dus wat heb ik bereikt". Ze evalueren als het ware een periode die ze nog niet doorgemaakt hebben. De man is doorgegaan op de baan die hoort na de adolescentie en ging een ander vak uitoefenen, maakte nieuwe vrienden, ging dansen, werd lid van clubs, schafte zich een nieuwe out-fit aan en zo is hij ook na deze periode doorgegaan.

In dit model is er sprake van een andere invulling van het begrip regressie dan in de klassieke orthopedagogiek. Regressie verwijst niet alleen naar het teruggaan naar veilige perioden. Het wordt hier opgevat als het terugschieten naar een vroegere schil op de circulaire ontwikkeling. Een voorbeeld: Iemand van 25 jaar heeft relatieproblemen, een probleem met zijn partner: In deze periode zijn veel 25 jarigen in een periode van hernieuwde identiteitsopbouw. Dan kijk ik naar periodes in het leven van deze persoon waar de identiteitsopbouw ook in het geding was. Hoe was de cliënt als kleuter. Wie was hij en hoe ervaarde hij anderen? Hoe wou hij zijn? Kon hij samenspelen? Hoe was het in die tijd met de identiteit van

zijn ouders gesteld? Hadden zij relatieproblemen?

Deze manier van kijken naar inter-generationale problemen sluit wonderwel aan bij de theorie van Steiner. Waarbij Cl. Steiner ook nog aanreikt dat je bij een jongen kunt kijken of hij de "Wat" vragen van de moeder goed heeft kunnen oppakken en de "Hoe" vragen van de vader. -Bij een meisje geldt dit andersom. Wanneer je naar de situatie en het model kijkt kun je dit vaak goed traceren.

Tweede functie van model: demonstratie aan cliënten

Een beeld van hoe het mis kan gaan en hoe je met behulp van dit model aan cliënten kunt laten zien wat er gaande is. Dit gold in een situatie waarin een jonge vrouw niet begreep waarom haar dochter niet kon genieten van de mogelijkheden die zij zelf nooit had gehad. De dochter werd door vriendinnen eerst wel maar later niet meer meegevraagd naar roeien en ze was op school een buitenbeentje met erg weinig contacten; thuis en bij familie was ze juist zo zorgzaam en sociaal.

Wat bleek: toen de vrouw zelf een kind was en op de lagere school zat, werd haar moeder ernstig ziek en viel daardoor uit. Zij was in de lagere schoolleeftijd en zou zich bezig moeten houden met het oefenen, vergaren van kennis, het leren, sporten, samenwerken, grenzen en regels. In mijn model schoot ze uit haar gebied naar de naastliggende baan en ging zich druk maken over het gezin, de andere kinderen, hoe het samen was; ze probeerde zoveel mogelijk productiviteit aan de dag te leggen.

Het leren, recreëren, samenwerken met leeftijdgenoten kreeg maar weinig aandacht. Na de lagere school ging zij niet naar de puberteit. Ze ontwikkelde nauwelijks een sexuele identiteit, ze experimenteerde niet met nieuwe behoeften en nieuwe vrijheden. Ze schoof door naar een integratie-fase, met zoiets van: 'Waar sta ik'. Ze maakte zich druk over wat nog wel haalbaar was, ondanks het feit dat zij onvoldoende schoolopleiding had. Bovendien zette ze de gewoonte voort te zorgen voor anderen, ook toen ze het gezin verliet. Zij was wel met behoeften bezig, maar i.p.v. het ontwikkelen van nieuwe behoeften, wat bij een puber past, paste zij haar behoeften aan. Zij kon zelf met behulp van het model zien waar ze uit de bocht geschoten was en wat ze gemist had. Het was voor haarzelf goed mogelijk te bedenken wat ze hier aan wilde veranderen. Bovendien zag ze nu dat haar dochter het voorbeeld van een zich ontspannende moeder miste.

Derde functie van het model Doelgerichte acties

Als je als therapeut/begeleider wilt werken met mensen met opvoedings- of andere complexe problemen, dan staan je in zo'n situatie een aantal dingen te doen. Eerst de diagnose, welke gebieden zijn onvoldoende gemarkeerd geweest, wat zijn mensen tekort gekomen. Vervolgens zal gekeken worden in hoeverre kinderen en ouders van rol (in het model van baan) gewisseld hebben. Tenslotte probeer je iedereen weer in hun eigen rol te krijgen en voor enkele gemiste ontwikkelingservaringen alsnog plannen te bedenken waarmee ze ingevuld kunnen worden.

a) acties gericht op het dichten van gaten in dijken Interventies op het niveau van de gezinsstructuur zijn noodzakelijk. Alle open gaten moeten gedicht en poortjes die tot nu toe gebruikt werden zo goed mogelijk gesloten. In veel gevallen vervul je als adviseur/therapeut hier een actieve rol.

Bijvoorbeeld wanneer je een ouder hebt die vooral energie steekt in hoe hij of zij wil worden en alles samen wil doen met de kinderen, terwijl de kinderen teveel ruimte krijgen voor wat ze willen, zonder te ervaren dat de ouder veilige grenzen stelt. Hier stel je de ouder verantwoordelijk voor zijn taken en het kind voor de ei en taken. Je geeft eigenlijk vooral permissie voor elk zijn/haar eigen rol op te nemen en informatie over het belang en de voordelen en mogelijkheden. Als behandelaar steun je, stimuleer je en adviseer je en geef je informatie. Soms zal je vrij directief moeten zijn in dit stadium. Evenals het dichten van gaten in echte dijken is hier actie geboden. Er moet worden ingegrepen door de ouder en de therapeut.

b) acties gericht op het bedenken en uitvoeren van gerichte acties naar het kind

Ouders herkennen gemakkelijker wat er aan de hand is als je ze een model voorlegt, waarin zij zichzelf kunnen plaatsen. Met behulp van het model zien zij over het algemeen voldoende aanknopingspunten om hun opvoeding bij te stellen. Het model structureert de gedachtengang van de opvoeders, en biedt daar

door veiligheid om acties te bedenken. Wanneer het mogelijk is zullen ouders zelf bij het kind moeten ingrijpen en sturen. De rol van de begeleider bestaat er vooral uit de opvoeders permissie te geven hun nieuwe gedrag te vertonen, en hen daarin te steunen. De grenzen tussen de generaties worden op deze manier hersteld.

c) acties gericht op het bedenken en uitvoeren van gerichte acties bij ouders op het gemiste gebied (in therapie maar ook daarbuiten.)

Wanneer iemand niet heeft ervaren dat hij/zij 'Nee' mag zeggen in een periode, of dat hij/zij voldoende gespeeld/gefantaseerd heeft en al volwassen is, dan is het buiten een therapeutische situatie moeilijk deze ontwikkelingstaak alsnog op dezelfde manier in te vullen. Een volwassene is sociaal onacceptabel, wanneer het allerlei fantasieën gaat uitleven op kindniveau of tegen alles en iedereen nee gaat zeggen. Je kunt de volwassen fantasie echter ook prikkelen en zo toch een deel overdoen. Daarnaast kun je in een therapie(groep) wel stukken inhalen.

Een voorbeeld: Het betrof een vrouw die als zuigeling veel tekort was gekomen. Ze was een couveuse-kindje geweest, had onvoldoende zorg ervaren, de hechting was niet op gang gekomen. Deze vrouw had zelf grote problemen met de opvoeding van haar kinderen. Toen zij zich bewust werd van het eventuele verband tussen de problemen die zij bij het opvoeden van haar kinderen

had, en haar eigen gemis, kon ze toestaan dat

haar man haar chocomel gaf zij naast haar man op de bank mocht zitten

zij van hem een warm bad kreeg.

Het was dus niet zo dat deze vrouw precies moest herhalen wat een baby doormaakt. Tegelijkertijd ontving ze ter ondersteuning wel verwante ervaringen zoals die voor volwassenen acceptabel zijn.

d) acties gericht op het geschikt maken van de ouder als opvoeder; mogelijkheden die doelgericht en afgestemd op de situatie gebruikt kunnen worden; een rugzak met gereedschap, en technische adviezen.

1 * Geef de opvoeder permissies eigen behoeften te mogen hebben.

Zeg tegen hen: "Ouder zijn betekent niet alleen verantwoording dragen, in tegenstelling tot dat wat ouders vaak geleerd hebben. Een opvoeder is iemand die doet en ook zelf verlangens heeft, het is goed datje er voor opkomt!".

2 *Geef de opvoeders de permissie dat ze grenzen mogen aangeven.

Beveiliging: Veel opvoedingsnood komt voort uit een situatie die door onbegrensdsheid gekenmerkt wordt. Opvoeders kunnen dit actief leren gebruiken en afstemmen, aangepast aan de realiteit.

3 *Ervaring: Leer opvoeders rollen eigen maken in rollenspellen.

Mensen kunnen oefenen in rollenspellen en gebruik maken van ervaring van anderen in een groep, en deze kennis en ervaring verder ontwikkelen.

4 *Voorbeelden: Biedt voorbeelden aan: bv. laat ze kijken naar T.V., series waarin opvoeden een rol speelt.

Een opvoeder kan zelf een geheugensteuntje maken: Sommige mannen hebben veel aan de personage Bill Cosby. Hij laat een andere vader zien, dan zij zelf meestal hebben gehad.

Mijn model in relatie tot het T.A. concept Script

Als ik kijk naar de ervaringen die ik heb opgedaan bij het begeleiden van ouders met ernstige en minder ernstige opvoedingsproblemen, én ik kijk terug naar dit model en daarnaast naar een basisconcept van T.A. over de ontwikkeling van het "script", denk ik dat gaandeweg in die eerste rondgang het "script" wordt ontwikkeld.

De relatie voorwaardelijke strokes en de veranderingen die leiden tot gezonde groei

Je kunt van alles leren en afleren, in allerlei fasen van je leven. Je kunt echter ook gebruik maken van de kracht van een bepaalde fase (ook in je therapie) door middel van gerichte strokes. Onder gerichte strokes versta ik dan voorwaardelijke strokes die afgestemd zijn op de fase waarin iemand verkeert. Mensen en kinderen vin

den het fijn wanneer ze een periode doormaken, waarin ze allerlei zaken aan het ontplooiën zijn die liggen op het terrein van "Doen", dat je dan, wanneer ze iets bereikt hebben een strook geeft met het woord "doen" erin.

Het sluit beter aan en heeft meer effect.

Ik heb gemerkt dat bijvoorbeeld een vader (35 jaar en in de fase van "Verzamelen" in mijn model) die heel actief was met zijn gezin meer stimulators ervoer, als ik hem een strook gaf die hem als vader van het gezin complimenteerde, dan als ik hem zei dat hij een kwestie goed overwogen had en dat ik dat goed vond. In een heel andere periode van het leven zou het juist heel adequaat kunnen zijn om iemand te zeggen dat hij iets goed gedaan heeft (wanneer iemand zich, in het model, in de fase van doen bevindt.) Nog een voorbeeld: Een kind dat naar de lagere school gaat is gevoelig voor de voorwaardelijke strooks op het gebied van wat het allemaal al kan, dat het dingen weet, met grenzen om kan gaan en dat het de regels kent. Dit kind heeft meer profijt van een strook die hierop gericht is ("Wat knap dat je dat nu ook kunt") dan een strook zoals: "Wat ben je toch een knappe jongen". Wij hebben gemerkt dat, bij het opvoeden én in therapeutische situaties, je groei en verandering extra stimuleert wanneer je de strooks afstemt op de fase, waarin iemand zich bevindt.

De onvoorwaardelijke strooks blijven eigenlijk voor elke periode hetzelfde: zij zijn altijd op het gebied van zijn.

Ieder mens heeft in elke periode onvoorwaardelijke strooks nodig.

copyright 1994

A.M.L. Linnenkamp
Naarden

literatuur

- Ainsworth, M.D.S., Bell, S.M., Starton, D.J., 1985; "Infant-Mother Attachment and Social Development", Erlbaum. Associates, Broadway Hilldale N.Y. U.S.A.
- Berne, Eric, 1977; "Intuition of Ego-states", The Origins of TA, San Francisco, TA Press.
- Berne, Eric, 1978; "Wat moet je zeggen na datje hallo gezegd hebt", Alpha Book.
- Burnier, Andreas, 1970; "De huilende liber-tijn", Querido.
- Bowlby, J., 1969 "Attachment and loss", Hogarth Press New York.
- Bruce, Chatwin, 1988; "De gezongen aarde", The songlines, Ooivevaar Pockethuis.
- Erikson, E.H., 1950; "Childhood and socie-ty", Norton, New York.
- James, Muriel, 1974; "What do you do with them now that you've got them", Uitgeverij Addison Wesley.
- James, M. + Jongewaard, D., 1983; "Wie Waagt Die Wint", Inter European Editions, Amsterdam.
- Kohnstamm, Ph. A., 1929/1963; "Persoon-lijkheid in wording", Tjeenk Willink, Haarlem.
- Komry, Gerrit, 1990; "Humeuren en tempe-ramenten", Arbeiderspers.
- Langeveld, Dr. M.J., 1969; "Ontwikkelings-psychologie", Wolters Noordhof, Gronin-gen.
- Langeveld, Dr. M.J., 1945/1972; "Beknopte theoretische pedagogiek", Wolters, Groningen.
- Levin, Pamela, 1988; "Cycles of Power", Health Communications Dearfield Beach.
- Levin, Pamela, 1984; "Becoming The Way We Are", Trans Pubs, San Francisco.
- Levinson, D.J., 1978; "The seasons of a man's Life", Knopf, New York.
- Paterson, T., "The family rule concept in the theory of family therapy", Australian Journal Psychology.
- Piaget, J.J., 1930; "Le judgement moral", Delachaux et Niestlé, Neuchatel.
- Sandström, 1968; "Psychologie van het opgroeiende kind", Aula.

- Steiner, C.I.M., 1974; "Scripts people live",
York, Grove Press.
- Snijders, J., e.a., 1975; "Cultuurpatronen en
opvoeding", Bosch en Keuning, Baarn.
- Vygotsky, 1967; "Play and its role in the
mental development of the child", So
viet Psychology.
- Winnicott, D.W., 1965; "The Maturational
Processes and the facilitating Environ
ment", Hogarth Press, London.
- Wolff, B., 1977; "Proeve over de opvoeding",
Boom, Meppel.